

MECHANISMS OF HOMESTEAD LANDS DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN

Ahmadov Behzod

Assistant of the Department of "Land Management and Land Use" of the Bukhara branch of the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers. Gazli shox street, 32, Bukhara, Uzbekistan.

adizovshuhrat89@gmail.com

Mahmudov Mironshoh

Student of the Bukhara branch of the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers.

Gazli shox street, 32, Bukhara, Uzbekistan. adizovshuhrat89@gmail.com

Amrilloev Aziz

Student of the Bukhara branch of the Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers.

Gazli shox street, 32, Bukhara, Uzbekistan. adizovshuhrat89@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada bugun tomorqa xo'jaliklari va shaxsiy tomorqa yer uchastkalaridan oqilona va samarali foydalanish, tomorqa xo'jaliklarini erkin va mustaqil ravishda boshqarish, tomorqa xo'jaliklarini rivojlantirish, tomorqa xo'jaliklariklariga davlat tomonidan qaratilayotgan e'tibor masalasiga alohida to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Tomorqa xo'jaligi, qoramol, parranda, mevali ko'chatlar, ekin turi, shaxsiy tomorqa yer uchastkasi, 0,04 gektar, urug'.

Kirish. Mamlakatimizda so'nggi yillarda tomorqa yerlaridan samarali foydalanish va qulayliklarni kengaytirish bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Keyingi yillarda dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer uchastkalaridan samarali foydalanish va ularda qishloq xo'jaligi mahsulotlari yetishtirish hajmlarini ko'paytirish va qishloq aholisining daromadi va turmush darajasini yaxshilashga alohida e'tibor berib kelinmoqda. So'ngi yillarda dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer uchastkalaridan samarali foydalanishni tashkil etish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar natijasida qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmlari sezilarli darajada oshishiga erishildi. Fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari kengashlari tomonidan uyma-uy aylanib chiqish yo'li bilan dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer uchastkalaridan samarali foydalanish, shu jumladan, yerga ishlov berish, urug', mevali daraxt ko'chatlari ekish, issiqxonalar qurish, boqishni tashkil etish ishlariga amaliy yordam ko'rsatilmoqda. Shu bilan birga, barcha shart-sharoitlar yaratib berilishiga qaramasdan, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari tomonidan yer uchastkalariga qishloq xo'jaligi ekinlari ekmaslik holatlari ko'plab kuzatilmoqda.

Muammoning qo'yilishi: Aholi tomonidan xonadonlarda barpo etilgan issiqxonalarda limon yetishtirish, 100 boshdan tovuq boqish tashkil qilinishi natijasida 2017-yilning o'zida qo'shimcha 1,2 ming gektar maydonda limonariy barpo etildi, 32 ming xonadonga 3,2 mln. ta 90 kunlik tovuq tarqatilib, 2,3 mln. dona tuxum yetishtirishga erishildi. Shuningdek, grek yong'og'i, unabi kabi inson salomatligi uchun foydali mevali ko'chatlar ekish tashkil qilindi. Eng asosiysi, fuqarolarning o'zlariga biriktirib berilgan tomorqa yerlaridan qo'shimcha daromad manbai sifatida foydalanishdagi e'tiborsizligi, yerdan foydalanish madaniyatining to'laqonli shakllanmaganligi, sohaga oid qonunlarda yerdan xo'jasizlarcha foydalanish hollariga nisbatan javobgarlik mexanizmi qat'iy belgilanmaganligi natijasida mavjud 445 ming gektar tomorqa yer uchastkasining 18,9 ming gektaridan samarasiz foydalanish holatlari aniqlangan. 2018 yilda o'tkazilgan o'rganishlar natijasida, respublika bo'yicha 69,4 ming tomorqa yer egalari tomonidan 4,0 ming gektar, jumladan Samarqand viloyatida 995 gektar, Surxondaryo viloyatida 649 gektar, Qashqadaryo viloyatida 624 gektar, Navoiy viloyatida 384

gektar, Andijon viloyatida 294 gektar, Xorazm viloyatida 215 gektar va Qoraqalpog'iston Respublikasida 323 gektar tomorqa yer uchastkalariga qishloq xo'jaligi ekinlari ekilmaganligi aniqlangan.

Dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer uchastkalaridan maqsadli va samarali foydalanishda qator muammo va kamchiliklar kuzatilmoqda. Xususan: muayyan ekin turi, parranda yoki chorva mollarini parvarishlashdagi aholining xohishi, tajribasi va sharoiti hisobga olinmagan, tuproq-iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda ekinlarni joylashtirish, talab qilinadigan urug'lik, o'g'it, o'simliklarni himoya qilish vositalari bilan ta'minlash tizimi samarali ishlamadi, tomorqa yer uchastkalarida yetishtiriladigan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xarid qilish, oldindan shartnoma tuzish va avans to'lovini kafolatli amalga oshirishda moliyaviy ta'minot masalalari oxirigacha o'z yechimini topmagan, xonadonlarda parvarishlanayotgan parranda, chorva mollarini kasalliklarga qarshi emlash, zarur miqdorda yem va emlash preparatlarini yetkazib berish xizmatlari to'laqonli yo'lga qo'yilmagan.

Tadqiqot uslubi: Huquqiy demokratik jamiyat barpo etish yo'lidan ketar ekanmiz, har bir harakatimiz va faoliyatimiz qonunlarga asoslangan bo'lishi lozim. Shu ma'noda Prezidentimiz tomonidan 2021 yil 1 aprelda imzolangan 19moddadan iborat "Tomorqa xo'jaligi to'g'risida"gi Qonunda tomorqa xo'jaliklarining huquqiy maqomi belgilanishi ham ana shu sa'y-harakatlarimizning mantiqiy davomidir. Xo'sh, bugun tomorqa xo'jaliklari va shaxsiy tomorqa yer uchastkalaridan foydalanish uchun qonunga zaruriyat bor edimi, degan savol tug'ilishi tabiiy. Albatta, mamlakatimizda har qarich yerdan, xususan tomorqalardan unumli foydalanib, uni daromad manbaiga aylantirishni davrning o'zi taqazo etmoqda. Qonuning qabul qilinishi esa, aholining tomorqalardan foydalanishda huquqiy asos yaratadi. Binobarin, har sohada huquqiy asosning mavjudligi huquqiy demokratik jamiyatning negizini tashkil etadi. **Tomorqa yer uchastkasi** - qishloq xo'jaligi mahsulotlarini erkin savdo hamda oila ehtiyojlari uchun yetishtirish, shuningdek, yakka tartibdagi uy-joy qurilishi hamda uy-joyni obodonlashtirish maqsadida oila a'zolaridan biriga umrbod egalik qilish uchun meros qilib qoldiriladigan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va o'lchamlarda ajratib beriladigan yer uchastkasi. **Tomorqa xo'jaligi** - shaxsiy tomorqa yer uchastkalarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ham erkin savdo uchun, ham oila ehtiyojlari uchun yetishtirish (qayta ishlash) bilan bog'liq mehnat faoliyatidir.

Tomorqa xo'jaligi tadbirkorlik faoliyati hisoblanmaydi va tomorqa xo'jaligini davlat ro'yxatidan o'tkazish talab etilmaydi. Tomorqa xo'jaligida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish (qayta ishlash) bo'yicha shaxsiy mehnati bilan ishtirok etishga asoslangan faoliyatni mustaqil ravishda amalga oshiruvchi shaxs aholi bandligi to'g'risidagi qonunchilikda belgilangan tartibda o'zini o'zi band qilgan shaxs maqomini olishi mumkin. Tomorqa xo'jaligidagi faoliyat shaxsiy tomorqa yer uchastkasi egasining va oila a'zolarining shaxsiy mehnatiga asoslanadi.

Maydoni kamida 0,04 gektar bo'lgan shaxsiy tomorqa yer uchastkasida band bo'lgan yoki mazkur maydonda shoxli qoramol yoxud kamida ellik bosh parranda boqayotgan shaxsiy tomorqa yer uchastkasining egasi yoki uning oila a'zolari ijtimoiy soliq to'lashi mumkin. Bunda shaxsiy tomorqa yer uchastkasining egasi yoki uning oila a'zolari ijtimoiy soliqni ixtiyoriy asosda to'laydi. Qonunga ko'ra, tomorqa xo'jaligi shaxsiy tomorqa yer uchastkalarida qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ham erkin savdo uchun, ham oila ehtiyojlari uchun yetishtirish (qayta ishlash) bilan bog'liq mehnat faoliyati hisoblanadi. Bunda tomorqa xo'jaligi tadbirkorlik faoliyatiga kiritilmaydi va uni davlat ro'yxatidan o'tkazish talab etilmaydi. Albatta, bu aholi uchun katta imkoniyat va imtiyozdir. Tomorqa xo'jaligini yuritishda meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqi asosida berilgan shaxsiy tomorqa yer uchastkasida joylashgan turar joy, ishlab chiqarish binolaridan, maishiy va boshqa binolardan, shuningdek transport vositalari va qishloq xo'jaligi texnikasidan, ashyolar, asbob-uskunalar, qishloq xo'jaligi hayvonlari, asalarilar, parrandalar, ipak qurti (pilla) va boshqa mol-mulkdan foydalanilishi mumkin. Shaxsiy tomorqa yer uchastkalaridan tomorqa xo'jaligini yuritish uchun foydalanuvchi shaxslarning huquqlari va majburiyatlari ham belgilab qo'yilgan. Xususan, ular tomorqa xo'jaliklarini erkin va mustaqil ravishda boshqarish, shu jumladan yetishtirilgan hamda mustaqil tarzda qayta ishlangan qishloq xo'jaligi mahsulotlarini erkin realizatsiya qilish, mustaqil ravishda narx belgilash va olingan daromadlarni tasarruf etish

huquqiga egalar. Tomorqa xo'jaliklarining hisobi fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari tomonidan tomorqa xo'jaliklarini hisobga olish reestrini shakllantirish orqali yuritiladi. Unda shaxsiy tomorqa xo'jaligi egasi, shaxsiy tomorqa yer uchastkasining maydoni, qishloq xo'jaligi hayvonlarining, asalarilarning, parrandalarining va ipak qurti qutilarining soni to'g'risidagi, shuningdek qishloq xo'jaligi texnikasining, uskunalarining, transport vositalarining soni to'g'risidagi ma'lumotlar aks ettiriladi

Xulosa: Ta'kidlash joiz, kambag'allikni qisqartirish maqsadida qishloq xo'jaligida vaqtincha foydalanilmayotgan yerlarni o'zlashtirish hisobiga kam ta'minlangan oilalarni band qilish bo'yicha yangi tizimning kengroq joriy qilinishi aholi daromadlarini oshirish, bandlikni ta'minlash hamda ularning oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirishda o'ziga xos o'ringa egadir. Xulosa qilib aytganda, aholining tomorqa va ekin maydonlaridan unumli foydalanishi mamlakatimizda oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ichki talabni to'liq ta'minlash, aholi daromadlari va farovonligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Prezidentimiz yerdan, xususan, tomorqadan oqilona foydalanish haqida bot-bot so'z yuritayapti? Avvalo, sizni bizni bugungidan-da to'q hamda farovon yashashimizni istayapti. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlab, xorij mahsulotlariga ko'z tikmasdan, balki eksportni ko'paytirish, daromadni oshirishni, odamlarimizning bugunidan rozi bo'lib hayot kechirishini xohlayapti. Shunday ekan, ushbu ezgu maqsadga erishish uchun nima qilish kerak? Yeng shimarib, aql bilan ish yuritish, bebaho boylik sanalgan tomorqadan unumli foydalanish lozim. Zero, bugun "Olma pish, og'zimga tush" qabilida kun kechiradigan payt emas. Bir parcha yerimiz bo'lsa ham, unga ko'proq foyda keltiradigan, mo'l va xaridorgir hosil beradigan ekin ekish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi qonuni "Tomorqa xo'jaligi to'g'risida"gi 2021 yil 1 aprel. O'RQ-681-son
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Fermar, dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer egalari faoliyatini yanada rivojlantirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" 2017-yil 10-oktabrdagi PQ-3318-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yer hisobi va davlat kadastrlarini yuritish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni. 2020-yil 7-sentyabr
4. PF-6061
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori "Dehqon xo'jaliklari va tomorqa yer uchastkalaridan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2018-yil 18-mart, 205-son
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholi tomorqalaridan foydalanish samaradorligini oshirishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori 2020-yil 30-iyun, PQ-4767-son
7. www.lex.uz
8. www.senat.uz